

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FORENING & MUSEUM

Nr. 3 2008

Marienlyst og Venedig

Den lokalhistoriske bevidste læser af det her foreliggende nummer af Forening & Museum undrer sig måske over det fremmedartede forsidemotiv, der er et udsnit af det herover viste prospekt fra Venedig, malet af Jacopo Fabris i midten af det 18. århundrede. Dette, og et andet af den i 1761 afdøde kunstners Venedig-billeder, blev på Jardins foranledning købt af enken i 1762 og brugt i folderne over spisestuens buffet'er på Marienlyst Slot.

Her har disse to rejsefebervækkende malerier, forestillende Dogepaladset (forsidebilledet) og J. Sansovinos imponerende San Marco-bibliotek, prydet spisestuen lige siden, om end de i ny og næ har været taget ned til konservering og for at give plads til nutidens elektriske installationer. Bag det her viste maleri gemmer sig endog et stykke af Marienlysts forgænger, Lundehaves bemalede nordfacade!

Nu er malerierne atter taget ned på grund af et omfattende angreb af ægte hussvamp på bygningens bærende konstruktioner. En ganske alvorlig trussel mod en af Louis Seize-stilens allerfineste repræsentanter i Danmark. Marienlyst står med sit fornemme, velbevarede ydre og indre ikke tilbage for andre lystslotte i Europa, og med sin placering med udsigt over Øresund, må det anses for intet mindre end et nationalt, ja internationalt, klenodie.

Helsingør Kommune har heldigvis vist forståelse for denne væsentlige del af vor kulturarv og vil ofre det, det koster at få bugt med hussvampen og efterfølgende give Marienlyst den fornødne restaurering. Og i ventetiden kan vi glæde os over de fine, nye broer og en genskabt balustrade på bakkerne bag slottet. Måtte disse blot nu blive skånet for vandalers hensynsløse fremfærd.

LBM

FORENING & MUSEUM

Lars Bjørn Madsen (ansvh.)
Lone Hvass
Kenno Pedersen

Tryk: NoFo Print, Helsingør

Lay-out: ©Lars Bjørn Madsen 2008

Forening & Museum

er et medlemsblad for Helsingør Museumsforening og udkommer med 4 numre om året i marts, juni, september og december.

Stof til bladet indsendes til (lbm64@helsingor.dk) eller pr. brev til

Helsingør Bymuseum,
Hestemøllestræde 1,
3000 Helsingør,
tlf: 4928 1800.

Nye medlemmer

kan indmelde sig ved henvendelse til administrationen på Helsingør Bymuseum (Mai Larsen-Jensen) eller til Jens Erik Nielsen, Mariehøj 52, 3000 Helsingør, tlf: 4921 7087.

Drama ved Rørtang- dammen

Vi fortsætter gårdejer Christian Hansens erindringer fra 1800-årene med denne artikel, dateret 14. og 15. december 1926.

En vinteraften i året 1805¹ med stærkt snefog stod bønderne fra Rørtang, Borup, Hjortespring og Lokkerup ved Rørtangledet, nordre led af Nyrup Indhegning (nu Nyrup Hegn) og ventede på diligencen fra København for at kaste den frem² gennem snedriverne på vejen over Rørtang Overdrev til Helsingørs sogneskel, hvor jordbrugerne fra overdrevet afløste dem for at kaste videre mod Helsingør.

Vejen over Rørtang overdrev regnedes for det værste stykke paa hele rejsen; her var høje stengærder på begge sider, og her kom sneen flygende helt nede fra Rørtang marker og lagde sig imellem gærderne. Særlig galt var det udfør Teglstrup Hegn, men diligencen skulle frem, om det så aldrig var nok så slemt. Var det umuligt at kaste vejen op, blev diligencens store, stive heste spændt fra og bøndernes heste sat for i stedet. Kunne otte heste ikke trække den, satte de 16 for. De mange heste trådte sneen sammen og dannede derved en vejbane over driverne.

Det lyder utroligt med de mange heste for en vogn i vore dage, da man knap

kan få fire bønderheste til at trække samlede, men den gang var de vant til at slæbe i flok; store sten, tunge avlsredskaber og store egetræer i skovene blev slæbt ud til vejene, hvor de afhentes med store blokvogne for at føres til Orlogsværftet, som brugte tusind store egetræer til et linieskib, og mange af disse blev hentet i Nyrup Hegn, som dengang, efter gamle kort at dømme, til dels bestod af egestorskov.

Alle bønderhestene kendte den gang hinanden, for de var vant til at gå løse i flokke på bymarkerne, hvor de gik og gnavede lyng og vissent græs til sneen dækkede jorden.

Efterhånden blev der en anden ordning med hensyn til færdslen. Der blev brudt hul i gærderne, og man kørte ind over markerne udfør de sammenfyggede steder. Gennem Teglstrup Hegn blev ligefrem anlagt en snevej bag »Land-

lyst«. Denne vej er nu bevokset med bøgeskov, men det kan endnu tydeligt ses, hvor den har været. Senere blev gærderne taget bort, og mit havegærde [ved Ørnholm på Gurrevej] er den sidste rest af disse gærder.

En dag længe efter den sædvanlige tid, hørte man diligencen komme rumlende paa brolægningen i Nyrup Indhegning³. Den havde skiftet heste ved

amtsgrænsen og kørt fra Niverød Kro til sædvanlig tid. Det var over Kvistgaard overdrev og gennem Nyrup, at den var bleven forsinket af sneen. Bønderne gik nu foran og kastede sneen til side. Da de nåede Rørtangsdammen, senere Ørbæks Dam, gjorde de ophold for at vande de tørstige, forasede heste. Denne dam eksisterer endnu og findes som kongelig postdam i Kronborg østre Birks pantebog med den servitut, at kun ejeren af jordlodden, hvorpå den ligger, må vande heste og kreaturer eller hente vand i dammen.⁴

Medens hestene blev vandede, stod passagererne af for at røre de stive og forfrosne lemmer. Blandt passagererne var Villhelm Ørn, en svær mand på tre alen. Han havde ligget tolv år ved hestgarden som menig og derefter nogle år som korporal. I sin fritid hjalp han gartnerne i Frederiksberg Have. Han var personlig kendt af kongen [Frederik den Sjette], da de havde fødselsdag samme dag og endog var jævnaldrende, nu 38 år. Ørn fik hvert år en daler af kongen på deres fælles fødselsdag og var nu for tro tjeneste udnævnt til skovfoged med bolig i Rørtang skovfogedhus⁵, der var et af de bedste, da hertil hørte en bevilling med ret til at beværte de rejsende, som kom med diligencen og vandede og badede ved Rørtangsdammen.⁶ Kun lidt af jorden var opdyrket, men der var en stor have med mange gode frugtræer samt store anlæg med blomster og sirbuske [prydbuske]. Den blev vedligeholdt for kongelig regning, da den var statsejendom, og kongen med følge tog ophold her, når de var på jagt herude i skovene.

Vilhlem Ørn medførte sin datter Marie, som skulle være hans husholderske i skovfogedboligen. Hun var en høj og

ranglet pige på 16 år, men så meget ældre ud. Noget forfløjen var hun og meget fræk overfor mænd, da hun var opvokset blandt datidens rå soldater. Hun havde under rejsen fra København sidet og flirtet med en ung svensk adelsmand. Da hun steg ud af vognen, var denne noget nærgående og viste en uhøvisk adfærd overfor hende. Herover blev hendes fader vred og gav svenskeren en kraftig ørefigen. Adelsmanden blev vred, trak sin kårde og sprang frem mod Vilhelm Ørn, men denne fik hurtigt taget en svingel af vognen og slog til kården med sådan kraft, at den sprang midt over, og den yderste halvdel fløj over gærdet og ind på skovfogedlodden. Svenskeren blev nu helt rasende og fo'r ind paa Ørn, men et nyt slag af svingelen bragte resten af kården samme vej.

Svenskeren begyndte nu at skælde ud og lovede at skaffe Vilhelm Ørn i rasphuset⁷, som var straffen for at fornærme en adelsmand; men da de andre passagerer og de tilstedeværende bønder alle var på Ørns parti, tav han klogelig stille og luskede ind i vognen, som derefter med bønderne i spidsen asede sig frem mod Helsingør, mens Vilhelm Ørn og datteren gik hen til Rørtang skovfogedhus for at tage det i besiddelse efter den gamle Jørgen⁸, som havde været skovfoged her siden 1795, da gården var bleven bygget og den store have, hvoraf der nu kun er en lille rest tilbage, anlagt.

Vilhelm Ørn var kun skovfoged i tre år, da Rørtang skovfogedhus blev nedlagt i 1808.⁹ Grunden var den, at stengærderne om skovene blev færdige dette år, og skovfogedstedet lå udenfor gærdet. Det blev solgt til privatejendom og matrikuleret som nummer 5 af Rørtang

og fik navnet Ørnholm. Det var Vilhelm Ørn, der købte gården af staten, men kongen forbeholdt sig jagtretten. Ved kongens død i 1839 forandredes det til kongelig jagtpligt, som endnu [1926] hviler på gården. Vilhelm Ørn beholdt dog privilegiet med ret til at beværte de rejsende og vedblev at have opsyn med skoven. Han var en streng og frygtet opsynsmand, og skovtyveri, som var almindeligt før hans embedstid, ophørte fuldstændig. Jorden blev ikke opdyrket, da der var nok at gøre med at beværte de mange gæster. Det var jo det eneste sted, hvor man kunne få dyresteg!

I Frederik den Sjettes tid var der straf på livstid for at dræbe et dyr, da disse var kongens private ejendom, men da her vrимlede med dem i skovene og på markerne, skete det ofte, at de mange gamle bukke rev hinanden fordærvet eller fik slået et ben over af folk, som jagede dem ud af deres kålhave. Disse dyr havde Vilhelm Ørn ret til at bruge i huset, men måtte ikke sælge dem, og

derfor tog de helsingørske levemænd herud til Ørnholm, når de fik lyst til dyresteg. Det bedste trækplaster var dog datteren Marie, som var meget løs på tråden og fik en del børn, som havde forskellige efternavne! Hun blev dog som ældre pige gift med skovløber Ole Larsen fra Lerbækkehuset¹⁰, som derefter blev kaldt Ole Ørn.

Efter kongens død, mistede Vilhelm Ørn sine bedste indtægter, privilegiet blev ophævet, lønnen som jagtbejtjent og kongens personlige, årlige fødselsdagsgave faldt bort. Da lønnen som opsynsmand var lille og det forsømte jordbrug gav stort underskud, solgte han gården i 1841 til skovrider Hennings, Valdemarslund¹¹, men fratog et jordstykke, hvorpå han byggede sig et hus.¹²

Han beholdt dog stillingen som opsynsmand, men da skovene endnu ikke var under kultur og der kun blev skovet gamle vindfæller, var her ikke meget at gøre. Han gik derfor kun og hængte doner i skoven og passede sine mange bistader.

Mens Vilhelm Ørn var skovfoged, regnedes han for den mest velstående mand i Rørtang og Gurre, men hans og datterens mange børn kostede dog en del at opdrage og sætte i stilling. I alle tilfælde ejede han ikke noget i 1843, da han afstod huset til svigersønnen Ole Larsen.¹³ Hans tre sønner og to døtre fik hver 40 rigsdaler, den tredje datter fik kun 16 rigsdaler. Grunden til denne forskel omtales ikke i testamentet, men disse penge blev lånt af konsul Kirck, Fairyhill, og renterne af summen, 3 mark og 12 skilling hver termin, blev betalt til fattigforstander Ørbæk, som dengang ejede Landlyst¹⁴. De fik desuden hver en overdyne, en un-

derdyne, en lang og en kort hovedpude, samt et par hørlærreds- og et par blågarnslagener.

Da Vilhelm Ørn året efter døde [1844], delte børnene hans efterladenskaber, som kun bestod af nogle kedler og lidt køkkentøj, sengested, et par borde og stole, et bornholmerur, en trælysestige og en lysesaks samt seks bistader. Det hele blev vurderet til 36 rigsdaler. Familien, som endnu opholder sig på egnen og i København, har fortalt, at Vilhelm Ørn blev over 90 år, men det er ikke tilfældet; han blev kun 77. Formodentlig er det en forveksling med hans forgænger, skovfoged Jørgen Andersen, da denne som en næsten hundredårig gubbe har underskrevet Ørns testamente som vitterlighedsvidne.¹⁵ Efter Vilhelm Ørns død blev skovdistriktet besat med en førstassistent, som kort efter treårskrigen blev afløst af en ny opsynsmand, der boede i Vilhelm Ørns lejlighed indtil midten af halvtredserne, da skovløberhuset »Ørnholmshuset« blev bygget, og han under navn af hegnsmand Børge Jørgensen flyttede derind som den første skovløber over den sydlige part af Teglstrup Hegn.¹⁶ Fra den svenske adelsmand hørtes aldrig noget. Den yderste spids af hans kårde fandtes om foråret, da sneen var smeltet. Den blev sat på et langt skaft og brugtes endnu i min barndom til at ridse tørv med. Den er senere forsvundet. Den forreste del, som dannede et mandshoved og derunder et adeligt våbenskjold, blev fundet i kanten af min rørmose over 100 år efter, og blev kastet hen over gårdens øvrige jernskrammel, hvor den lå indtil den 30. maj 1917, da grundstenen blev lagt til Gurre Kirke. Jeg tog den da med og lagde den på en af de store sten, som

var fundne ved reguleringen af byggepladsen.

Skovrider Falkenberg, Valdemarslund, som også var til stede, fik øje på den og spurgte mig, om jeg vidste hvorfra den stammede, men det vidste jeg ikke dengang. Han spurgte derefter, om han kunne købe den af os i komitéen. Jeg svarede, at det kunne han ikke, men jeg ville da gerne forære ham den.

Han blev meget glad, takkede mig og tog den ind under sin uniformsfrakke. Den rustne klinge med det adelige våbenskjold var for ham en helligdom. Falkenberg havde også stor interesse for fortidsminder, og når vi var sammen, kunne vi tale derom i timevis.

På det sted, hvor det yderste af kården var fundet, er senere fundet flere rigsbankdalere, formodentlig tabt ved nedstigning af den høje diligence. Jeg har fundet en, som nu er i min møntsamlings, og en anden er fundet af et barnebarn af Marie Ørn.

Noter v. Lars Bjørn Madsen

- 1) Formentlig snarere 1800 eller 1801.
- 2) Hermed menes, at vejen ryddes for sne foran vognen.
- 3) Den gamle kongevej fra Frederik den Andens tid, der stadig har sin belægning af utildannede marksten bevaret flere steder.
- 4) Rørtangs Dam, der var Rørtangs største sø og lå ud til Kongevejen, er i dag både udtørret og glemt. Den var indtil 1796 en af de kongelige fiskedamme, hvorefter den blev solgt til gårdfæster Jens Børgesen for 22 rdl. 48 sk og en årlig afgift på 3 rigsdalere. (Rigsarkivet: Rtk. ekstrakter af kgl. resolutioner 1794-96).
- 5) Rørtang skovfogedhus. Oprindeligt en gård »Rørtanghus« på Rørtangs overdrev. I forbindelse med skovseparationen 1783-1784 blev 12 hektar af overdrevet udlagt til »Nyrup Indhegnings skovfogedjord«. Ved folketællingen i 1801 benævnes huset Spidsbjerg Skovfogedhus«, senere Rørtang Skovfogedhus og 1805-1808 Ørnsgaard. Sælges af kronen i 1808, hvor-

efter huset får navnet Ørnholm efter køberen Vilhelm Ørn. Huset eksisterer stadig (Gurrevej 276 a, matr. 5a); se foto side 5 (Kjeld Damgaard 2004).

6) Skovfoged Vilhelm Ørn (o. 1752-1844). Korporal af reserven. På grund af insubordination ved en manøvre på Østre Fælled i København den 4. september 1827 degraderedes han til menig og mistede angiveligt også skovfogedtitlen. Han beholdt dog ved Frederik den Sjettes mellemkomst stillingen som opsynsmand i Teglstrup Hegn. Disse oplysninger strider dog imod forfatterens oplysning om, at Ørn allerede fra 1808 fungerer som opsynsmand.

7) Her indsattes de groveste forbrydere. Der fandtes et rapshus på Christianshavn.

8) Jørgen Andersen, skovfoged for Nyrup Indhegning 1795-1800.

9) Vilhelm Ørn var skovfoged i 8 år (1800-1808), idet han afløste førnævnte Jørgen Andersen. Skovfogedstedet hed på det tidspunkt ikke Rørtang Skovfogedhus, men Ørnsgaard (se note 5).

10) Lerbækshuset var bolig for hegnsmanden i Teglstrup Hegn og lå oprindeligt på nordsiden af Esrumvej i den vestlige udkant af skoven. Omkring 1870 blev det flyttet til sin nuværende placering syd for vejen.

11) Ifølge skøde læst 29.10. 1841 er køberen, forstråd, skovrider S. M. Bjørnsen, Valdemarslund.

12) Dette hus, der kom til at ligge et stykke øst for hans gamle bolig, blev i 1852 tjenestested for hegnsmanden i den sydlige del af Teglstrup Hegn og efter 1882 skovløbersted. Navnet Ørnsminde (se note 13) blev ved forstvæsenets overtagelse ændret til Ørnholmhus.

13) Ole Larsen blev samme år hegnsmand i Teglstrup Hegn med bopæl i ovennævnte hus, som han herefter kaldte Ørnsminde.

14) Landlyst var 1851-1889 skovriderbolig og lå syd for Gurrevej ved Teglstrup Hegns sydspids.

15) Folketællingen fra årene 1801, 1834 og 1840 oplyser, at Vilh. Ørn er henholdsvis 47, 81 og 88 år gammel.

16) Jfr. note 12 blev huset først efter 1882 skovløberens tjenestebolig.

De viste udsnit af malerier (side 3 og 4) er blot stemningsbilleder, hvis motiver ikke er fra lokalområdet (hhv. Harald Pryn og P.C. Skovgaard).

HVORFOR DER IKKE BLEV SPILLET TIL SIDSTE AKT

af Kjeld Damgaard

Fotograf Sophus Juncker-Jensen boede i starten af 1920'erne i Espergærde i sit sommerhus »Esperhus«. Juncker-Jensen var meget interesseret i at starte en biograf i Espergærde. Problemet var imidlertid, at han havde ingen biografbevilling! En af hans nærmeste naboer var impresario Valdemar Hansen

– og han havde faktisk en biografbevilling, men ingen penge til at bygge biografen for. Dem tilbød Juncker-Jensen at skyde i foretagendet, så i 1923-24 byggedes Espergærdes nye biograf (foto herover) på hjørnet af Gefionsvej (nuv. Gefionsbakken) og Stationsvejen (nuv. Mørdrupvej). Juncker-Jensen havde fra sit første ægteskab bl.a. en datter ved navn Karen. Hun var ikke helt almindelig i sit væsen, men ret musikalsk. Karen var ugift, uden arbejde og glad for et glas rødvin!

Da nu biografen stod færdig, skulle der jo findes en til at spille, og det var derfor naturligt at antage Karen som biografens pianist. Det var i stumfilmens dage, så der skulle spilles, både når folk kom ind i biografteatret og under selve filmene. Sophus Juncker-Jensens søn har i sine erindringer fortalt, at faderen havde sagt til Karen, at hun skulle give »en touche« mens teateret

fyldtes. Problemet var, at teateret aldrig fyldtes, men Karen spillede dog så godt hun havde lært, hvorved frembragtes en spøgelsesagtig buldren, der kun med god vilje kunne opfattes som en festlig optakt. Publikum kunne ikke se pianisten, der sad gemt bag en skillevæg, men under filmen kunne publikum pludselig opleve at musikken holdt op. Til gengæld hørtes lyd af glas og den karakteristiske lyd af en flaske, der bliver trukket op! Det forræderiske *plop* indtraf dog meget sjældent på det rigtige sted i filmen!

Stumfilmene var som oftest i fem akter. Og Karen spillede da også lystigt til de fire første akter, men aldrig til sidste akt. Årsagen til at publikum måtte undvære musikken til sidste akt, var at Karen, der boede i København, var nødt til at gå før filmen var færdig Ellers kunne hun ikke nå sidste tog fra Espergærde Station!

Dansen i renæssancen

Af Lone Hvass

Motivet på disse to små fragmenter af en Rhinsk stentøjskande (stob) fra 1500-årene er to dansende par. Skårene er fundet i nogle af Helsingørs store affaldslag fra renæssancen.

Man fornemmer tydeligt, at det går livligt til; begge herrer spjætter med benene og damerne følger godt med. Vi er langt fra middelalderens kædedanse, for i 1500- og 1600-årene var der mange forskellige danse, og langtfra alle var adstadige og afmålte. Almindeligvis dansede dog hele selskabet, samtidig med at der blev sunget de gamle kædedanse, sådan som det har været brugt helt op til vor tid på Færøerne. Ved borgernes større fester i renæssancen blev dansen ledsaget af instrumenter, og man sang stadig folke-

viser til. På skårene her er vi til fest hos det tyske borgerskab, der ikke har afvejet meget fra borgerskabet i datidens Helsingør. Allerede omkring 1500-årene var det kommet på mode at danse runddans par og par. Polske danse blev tidligt kendt, livlige og ganske uvorne, som de beskrives. Dansen kunne også være værdig og højtidelig, eller som her dristig og voldsom. Der var en mængde regler og trusler om bøde, både i Norden og i Tyskland mod alt for voldsomme svingninger, der ikke passede til tidens påklædning. Om dansens voldsomhed berettes der gentagne gange, at kvinder blev danset ihjel. I året 1587, den 20. November, segnede således under dansen på Koldinghus en af Dronning Sophias jomfruer, Ellen von Mehlen fra Broholm, død om. Det samme hændte tre år efter med jomfru Gertrud Kaas. Ved Iver Juels bryllup den 18. september 1597 sank, efter en dans med Albert Friis, fru Mette Morten Krabbes om og døde med det samme.

Stentøjet, som fragmenterne her stammer fra, var gennemsintret og vandtæt. Produktionen krævede en speciel lerart fra Rhinområdet omkring Köln, som kunne tåle de høje brændingstemperaturer, som stentøjet krævede. Via Köln spredtes det til hele Nordeuropa.

Da Olle Glarmester skulle bøde og flicke alle Binduffuerne i S. Olai Kirke

I Helsingør er vi begunstiget af, at vore arkivalier er bevaret i en grad, der næsten er ukendt i det øvrige Danmark. Her inde i »arkivernes Mekka« (Landsarkivet) ligger arkivalier tilbage til middelalderen. Mange andre byer har ved brand, vand og andre skader mistet deres historiske sjæl, men Helsingørs ligger sikkert og godt i papkasser på Landsarkivets hylder. Her findes oplysninger og dokumentation for mange af de handlinger og afgørelser, der er truffet af byens vise fædre. Rådstuens og Byfogdens omfattende arkiv er en kilde til lærdom og forståelse af Helsingørs historie. Øresundstoldens omfattende materiale er også en overset kilde til Helsingørs historie. Man er så glad for dele af Helsingørs arkiver, at de er betegnet ENB, hvilket betyder »enestående national betydning«, og man må derfor kun sidde ved specielle borde med særligt opsyn af personalet, hvis man ønsker at gøre brug af disse arkivalier.

Blandt alle de spændende dokumenter findes også Sct. Olai Kirkes arkiver. Udover de almindelige kirkebøger, der begynder 1645, da Christian den fjerde beordrede præsterne til at føre bog over deres embedshandlinger, findes en lang række andre bøger, breve og protokoller fra kirkens styrelse, som dengang kaldtes kirkeinspek-

tionen. Kirkeinspektionen var mænd fra byens råd, dengang som regel med borgmesteren i spidsen. Til at udføre deres beslutninger, havde de kirkeværgen, der var en anset borger i byen, måske én der også sad i byens råd. Kirkeværgen forestod den meget omfattende forretning, som en kirke også var; alle aftaler af praktisk art gik gen-

nem ham, og han førte regnskab over indtægter og udgifter.

Kirkens regnskaber findes helt tilbage fra 1557. Selvom regnskaber er »tørre«, så kan dog meget læses ud fra dem, og det er en lille historie herfra, jeg vil fortælle om.

I året 1595 indkaldtes Olle Glarmester til møde med Helsingørs borgmester Frederik Lejel og kirkeværgen ved Sct. Olai Kirke. Broder Jensen Klokke. Kirken var forholdtvis nybygget, men der manglede ruder, og der var bygget et nyt våbenhus på den søndre langside - den side der vender ud mod Stengade - og her skulle sættes ruder i. Ligeså havde kirken bygget en ny bolig til »Hans Aaremester«, således kaldtes kirkens organist dengang Hans Lauritsen. Den nævnte bolig er det stadig eksisterende hus, der i dag også går under navnet »Buxtehudes Hus« og ligger i Sct. Annagade nr. 6. Der skulle på mødet forhand-

les en pris med Olle Glarmester om at »bøde och flicke« de nævnte ruder. Aftalen in-debar, at han skulle have det ret store beløb af 21½ daler og 1 ort, eller 43½ mark, for arbejdet, men så skulle han selv lægge glas og bly til. Bernt Nagelsmed leverede 1.500 små vinduessøm til 1 skilling pr. hundrede stykker. Frederik Klejnsmidt leverede for 9 skilling 4 nye vinduesjern til det store vindue i klokketårnet. Også Matz Klejnsmed blev sat i arbejde. Han skulle ud over andre arbejder levere en »fiell«, en krog og to kramper, altså et bræt, en krog og to hængsler. Brættet skulle så hænges op under kirkegårdsporten, så svinene ikke kunne kravle under porten og komme ind og grave i jorden på kirkegården. Når porten skulle åbnes, og folk skulle ind, kunne brættet hænges op på krogen, så porten kunne åbnes. Dette arrangement kostede ½ mark og er af en eller anden grund kommet med under vinduesreparationerne.

Men tilbage til vinduerne. Der er 18 meter til loftet inde i kirken, og det er vel omtrent højden på det store østvindue. Derfor skulle der laves en trisse og en blok, som skulle anbringes over vinduet. Niels Rebslager skaffede »2 fauffne reff 30 garnn thykk, att binde och belegge vdj samme block«. Medens dette var i sving, lavede Niels Jensen tømmermand en kiste af kirkens egne »deller« (brædder), hvortil brugtes 100 søm. Kisten skulle bruges til »glarmesterrenn och hans redskaff, naar hand skall bøde kirkens vinduffuer att hidtze op och nedt vden paa kircken« han fik til arbejds-løn 12 skilling. Rebslageren leverede for 9 skilling »2 band hissing att belegge the storre thoou medt och att holde kistenn ligge op och nedt medt att murenn«.

Efter således at have forberedt sig godt, er Olle Glarmester vel hejst op i kisten og har sat ruderne ind i muren med omtalte søm (der var ingen vinduesrammer af træ eller lignende, men glassene muredes direkte ind i væggen). Efter glarmesterens arbejde kom turen til Hans Murmester, der skul-

le tætné og sætte glasset fast »for hand tillstrug dett høige lugt paa den østre ende aff kirken offuer altarid«.

Ud over dette vindue var som nævnt andre arbejder på kirkens vinduer, som der ikke er gået i detaljer med. Men endnu en vigtig brik er tilbage at fortælle om reparationen af det store østvindue. For at Olle Glarmester og Hans Murmester kunne hænge der oppe, betales »enn plitzkarll som hiissee Oluff Glarmester op och needt, mens han bôte og indsette vinduffuerne paa den østre lugt paa den østre ende aff kircken ved altarid, disligeste hissede Hans Murmester op och needt, mens hand thilstrøgh vinduffuerne och samme karll stod hoss rebenne at de icke skulle skride neder vdj 2½ dag fick om dagen 5 skilling«. Måske fik plitzkarlen (arbejdsmanden) ikke den største løn af dem alle, men hans arbejde var ikke mindre ansvarsfuldt.

Noter

St. Olai Kirkes regnskaber 1. maj 1595 til 1. maj 1596, hæfte 33, side 60 - 62:

Giffuit Niels Jenssenn themmermendt for enn kiste hand gjorde som brugedis thill glarmesterrenn och hans redskaff, naar hand skall bøde kirkens vinduffuer att hidtze op och nedt vden paa kircken fik thill arbejds-løn 12 skilling.

Der thill samme kiste kom 4 aff kirckens eggen deller.

Giffuit for 2 store legthe thill samme arbed 2 skilling

Giffuit for 100 søm thil samme arbed 4 skilling

Giffuit for 1 block med enn thridtze thill samme arbede 4 skilling

Giffuit Niels Refflaer for 2 fauffne reff 30 garnn thykk, att binde och belegge vdj samme block och 2 band hissing att belegge the storre thoou medt och att holde kistenn ligge op och nedt medt att murenn kostid thil sammenn 9 skilling

Giffuit Hans Murmester for hand tillstrug dett høige lugt paa den østre ende aff kircken offuer altarid, thil-

strøg paa Sackristj vinduffuerne och dett store vinduffue ved dett store tharnn, sammeleidis tilstrøgh vinduffuerne vdj dett syndre vabenhuss som glarmesteren indsette, arbeidit der paa i tho dage fik om dage ½ mark er

I mark

Giffuit enn plitz karll som hiissede Oluff Glarmester

op och needt menns han bøtte og indsette vinduffuerne paa den østre lugt paa den østre ende aff kircken ved altaridt, disligeste hiissede Hans Murmester op och needt mens hand thilstrøghvinduffuerne och samme karll stod hoss rebenne at de icke skulle skride neder vdj 2½ dage fick om dagen 5 skilling er 12½ skilling

1

Sinurligheder

fra byens gamle huse

I anledning af Bymuseets kommende permanente udstilling »De byggede Helsingør«, vil vi i de kommende numre af museumsbladet fortælle lidt om de mange finurligheder, byens gamle huse gemmer på - hvis ellers ikke disse er gået tabt ved de alt for mange hårdhændede renoveringer, der er sket i nyere tid. Heldigvis har vi ved vore museer været opmærksomme på, at det netop er detailllen, der fortæller husets historie og fremfor alt røber dets alder, og derfor har vi hjemtaget døre, vinduer, ruder, beslag, snedkerprofiler, dørgreb, søm, skruer og meget andet, der ellers ville være smidt ud. Ting, som de færreste måske tager notits af; for et søm er vel et søm og et vindue et vindue. Men prøv at lægge mærke til, hvad en ivrig bygherre i dag lader sine håndværkere kassere. Prøv at lugte til snittet på den oversavede, gamle vindueskarm, der er smidt i containeren. Se, hvor tæt træets årringe sidder og hvor meget det dufter af harpiks. Tænk på, at det fyrretræ, der har lagt stamme til dette kasserede, ituskårne vindue, måske var en spire i 16-1700-årene, og tænk på den snedker, der omhyggeligt har forarbejdet vinduet i sit lille værksted i en af Helsingørs baggårde. Og maleren, glarmesteren og kleinsmeden, der også har bidraget. Eller se på de herover viste skruer fra den hårdt renoverede ejendom, Sophie Brahes Gade 6. De har siddet i en af dørene i stueetagen, skruet ind i låsens stolper engang i 1770'erne. I dag er de utvivlsomt erstattet af moderne torxskruer - praktiske, men uden sjæl og ånd. Sådanne håndfilede skruer er en sjældenhed at finde i dag, da låse og andet i sagens natur ofte er repareret eller udskiftet med isætning af nye skruer til følge. Og så har de ikke været helt billige - dengang.

Da Helsingør havde sin egen is

af Lars Bjørn Madsen

I Helsingør Bymuseums samlinger vil man blandt de mange spændende effekter kunne se det på side 14 viste emailleskilt i blå og gul farve med navnet Kronborg Fløde-Is og den søde Kaddara-grønlænderpige. Mange helsingoranere - og man

behøver såmænd ikke at være meget over de 45 år! - tænker ved synet af dette emailleskilt nok med vemod på dengang Helsingør ikke alene havde sit eget mejeri – eller rettere, mejerier - men også sin egen is. Det var dengang man rundt omkring i byen og omegnen kunne træffe på de hyggelige små isboder af grønmalet træ med lugen i to halvdele klappet op og ned til henholdsvis tag og disk.

Artiklens forfatter erindrer selv Ernst og Marie Larsens lille isbod for enden af Marienlyst Allé, som hver sommer blev opstillet til højre for den lille indgang i muren til Marienlyst op mod gartner Mowitz's høje sorttjærede plankeværk. Malermester Johannes Katstrup, som tidligere har foræret museet et andet af isfabrikkens emailleskiltte, fortæller at hans far, August Katstrup - og senere ham selv - hvert år malede isboderne, der i øvrigt var fremstillet af snedkermester C.A. Christensen efter tegninger af arkitekt Drosted. Ud-

Isboden ved »Gummi-Stranden« i den karakteristiske 60'ers-udformning er for længst forsvundet. Nu er også fabriksbygningerne i baggrunden væk.

vendig var de grønne og indvendig i en brækket hvid farve som flødeis. Katstrup malede også isfabrikkens specialbyggede vogne, hvorpå navnet Kronborg Is og den berømte Kaddara-grønlænderpige, som stolt holdt en iskage frem, nødvendigvis skulle males af en virkelig fagmand. At male vogne var jo dengang ikke kun at skulle håndtere en sprøjtepestol. Foruden de små isboder, havde Kronborg Is et større udsalg i kiosker som »Borgkiosken« ved værftet, pølseboden ved Havnen og naturligvis den store turist-kiosk ved Kronborg. Mange husker nok de gamle ispinde, helt firkantede og iklædt vokspapir eller skinnende sølvfolie, og vel at mærke med bøgetræspinden helt fri. Kaddara-stangen med chokoladeovertræk og den avancerede Sherbet-is

(sorbet-is) med citronsmag er blot få af de mange Kronborg-Is, der kunne friste lækkersultne sjæle. Man kunne også få iskager til festmiddagen

Fabrikken havde fra starten i 1923 sin produktion i ejendommen Bjergegade 27, som her er fotograferet engang i 1930'erne, hvor et fint haveanlæg og markante reklamer på nabogavlen ikke lod kunderne i tvivl om virksomhedens kvalitet:

Til venstre ses et af fabrikkens velkendte emailleskilte, der i dag er kostbare samlerobjekter:

leveret i fabrikkens egne aluminiums-isforme, som skulde returneres efter brug. Det er en sådan iskage, Kaddara-figurinaen side 13 holder frem.

I 1923 grundlagde direktør N.A. Sørensen »Margarinefabriken Kronborg« i Bjergegade 27. På det tidspunkt var der opstået et klart marked for iscreme herhjemme, og det udnyttede Sørensen ved sit nye produkt »Kronborg Fløde Is«. Kronborg Is blev en succes fra starten, ikke mindst ved brug af Kaddara-mærket, og virksomheden blev - bl.a. ved tidlig brug af kunstneren Alfred G. Olsens reklametegnefilm -

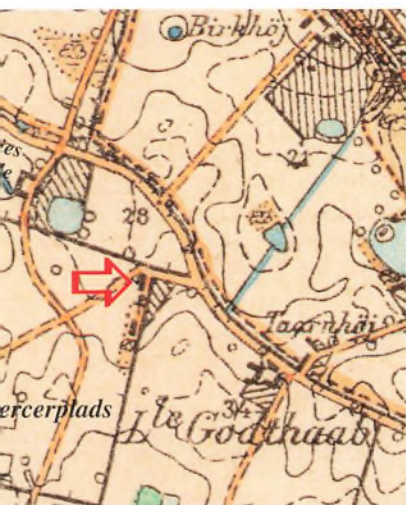
kendt over hele Nordsjælland. Ja, isen trængte sig helt ind på Frederiksborg Fløde Is' territorium mod vest, og mod syd til landets allerførste isproducent, Hellerup Is; sidstnævnte blev senere opkøbt af Premier Is.

I 1963 blev Kronborg Is opkøbt af Frisko (Unilever), som en tid vænnede befolkningen til centraliseringsstanken ved at lade Kronborg-navnet indgå i varemærket. En aflægger af Kronborg Is i Brostræde kæmpede en tid lang for at bevare navnet upåvirket af Frisko, hvilket efter sigende afstedkom et mindre opgør mellem de to isforhandlere. Det kunne dog ikke stoppe udviklingen. Frisko blev navnet og Kronborg Fløde Is gik snart i glemmebogen. Frisko lod endnu nogle år den i 1960 moderniserede fabrik i Bjergegade bevare, inden hele produktionen flyttedes til hovedfabrikken.

Det er desværre forbløffende lidt mate-

riale om denne hedengangne tidligere så berømte isfabrik, som museet og arkivet er i besiddelse af. Det viste emailleskilt er et håndgribeligt minde om dengang lokalsamfundene selv klarede produktionen af en lang række varer. Museet er derfor meget interesseret i at få oplysninger om Kronborg Fløde-Is, enten i mundtlig form eller i materiel form, lige fra arkivalier til isboder.

Isboden på hjørnet af Bjarkesvej og Skjoldsvej fotograferet i 1960'erne efter at Frisko havde overtaget Kronborg Is. Fotografiet udlånt til museet 1991 af salgssinspektør Knud Thomsen. Espergærde.

BASTIANSENS HUS

På den engang så idylliske Gl. Hellebækvej lå der i sin tid en række mindre gårde og huse. Nogle findes endnu, eksempelvis Lille Godthaab; mens Mariesminde, Birkhøj og Taarnhøj er nedrevet. Fotografiet herunder er optaget fra den nærliggende eksercerplads, og man ser Gl. Hellebækvej i baggrunden til venstre bag de græssende køer på Maries Mindes mark. I det nordøstre hjørne af eksercerpladsen lå »Bastiansens Hus«, (v. røde pil på kortet), som var bolig for pladsens opsynsmand og marketender, J. Bastiansen - også kaldet »Staben«. Han og hans medarbejdende hustru var populær blandt Kronborg-kornetterne, der i huset kunne få sig lidt mad og drikke i pausen mellem øvelserne. Bastiansen gik på pension i 1948 og flyttede fra tjenesteboligen til Montebello Allé. I dag har Helsingørhallen bemægtiget sig arealet.

Helsingør 1877

HEINRICH WENCK TEGNEDE OGSÅ

For nylig erhvervede museet en samling akvareller og blyanttegninger, der angiveligt skulle være udført af malermester Frederik Ewald i Helsingør. Ved nærmere eftersyn viste det sig imidlertid, at alle de små, fine værker var signeret H.W., hvilket står for den nok så bekendte arkitekt Heinrich Wenck (1851-1936), der blandt andet tegnede alle Kystbane-stationsbygningerne, heriblandt vor egen banegård. Af mere beskedne arbejder kan nævnes Villa Søbæk i Espergærde, som Wenck tegnede i 1902. Han havde et nært forhold til vort område, idet hans far, jernbanedirektøren Heinrich Theodor Wenck i 1875 havde købt ejendommen Øresundslyst på Strandvejen i Skotterup som familiens sommerbolig. Denne villa har Wenck ikke leveret arkitekttegninger til, men han lavede i 1877 den her-

under viste skitse af villaen set fra vandet. I juni 1874 har han lavet den midt for viste tegning fra stranden i Skotterup ved Øresundslyst, der med al tydelighed viser, at Wenck ikke kun mestrede arkitekturkunsten. En af de helt fine tegninger i museets nyerhvervelse er den herover viste skitse af Helsingør set fra bakkerne syd for byen. Wenck er blot en af 1800-tallets virkelige man-

ge kunstnere, der er faldet for udsigten herfra, men hans gengivelse adskiller sig fra forgængernes ved at vise byen, som var den set gennem fotografens telelinse. Til venstre ses den endnu spirrløse Olai Kirke og rådhuset; Kronborg har sin sædvanlige dominans, og yderst til højre ses det store toldbodpakhuis, der i december 1890 måtte vige pladsen for Wencks nye banegård

LBM